

شهید مطهری با طرح منطق عرفانی قرآن، «عرفان منهای خدا» را بی‌معنا می‌داند

شهید مطهری در بسیاری از آثار خود، از جمله در جلد چهارم آشنایی با قرآن و در تفسیر آیه شریفه 37 سوره نور، بحثی با عنوان منطق عرفانی قرآن را مطرح کرده و عرفان غیر دینی و «عرفان منهای خدا» را مورد نقادی قرار داده است.

حمدجواد رودگر: شهید مطهری با طرح منطق عرفانی قرآن، «عرفان منهای خدا» را بی‌معنا می‌داند
شهید مطهری در بسیاری از آثار خود، از جمله در جلد چهارم آشنایی با قرآن و در تفسیر آیه شریفه 37 سوره نور، بحثی با عنوان منطق عرفانی قرآن را مطرح کرده و عرفان غیر دینی و «عرفان منهای خدا» را مورد نقادی قرار داده است.

حجت‌الاسلام والمسلمین محمدجواد رودگر، رئیس پژوهشکده دین‌پژوهی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، در گفت‌وگو با خبرگزاری قرآنی ایران (ایکنا)، در آستانه برگزاری نشست تخصصی «استاد مطهری و معنویت جدید» از سلسله نشست‌های نقد عرفان‌واره‌ها در این پژوهشگاه، به بیان نکاتی در باب مباحث مطروحه در این نشست پرداخت.

وی اظهار کرد: شاید در ابتدای امر این سؤال پیش بیاید که چرا عنوان این نشست «استاد مطهری و معنویت جدید» نام گرفته است؛ در حالی که اساساً معنویت‌های جدید و عرفان‌واره‌ها در زمان شهید مطهری حداقل به شکلی که اینک در جامعه اسلامی و انقلابی ما مطرح است، اصلاً مطرح نبوده‌اند.

رودگر افزود: در پاسخ به این سؤال باید گفت که یکی از خصوصیات معرفتی و علمی استاد شهید مطهری این بود که ایشان همواره جلوتر از زمان خود و نیازشناسی‌های زمان‌گرایانه پیش می‌رفت و در بسیاری از آثار خود، از جمله در جلد چهارم آشنایی با قرآن (که اینک در جلد 26 مجموعه آثار ایشان جای گرفته است) و در تفسیر آیه 37 سوره نور، عرفان قرآنی را مطرح و معرفی کرده است.

نویسنده کتاب‌های «عرفان قرآن» و «زهره آسمان» تصریح کرد: شهید مطهری در تفسیر این آیه شریفه «رجالٌ لا تلهيهم تجارةٌ ولا بيعٌ عن ذكر الله؛ مردانی که نه تجارت و نه داد و ستدی آنان را از یاد خدا به خود مشغول نمی‌دارد» (نور/37) با طرح عرفان قرآنی، بحثی با عنوان منطق عرفانی قرآن یا منطق قرآن در حوزه عرفان را مطرح کرده و بحث «عرفان منهای خدا» را مورد نقادی قرار داده است.

رئیس پژوهشکده دین‌پژوهی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی عنوان کرد: شهید مطهری در تفسیر این آیه بحث «عرفان منهای خدا» را دقیقاً – ولو به اجمال – مورد نقادی قرار می‌دهد و تأکید می‌کند که اساساً عرفان‌های غیر دینی و سکولار و عرفان‌های منهای خدا، معنا و مفهومی ندارند.

وی ادامه داد: ایشان همچنین در کتاب «فلسفه اخلاق» با اشاره به برخی از مباحث نقدی بر مارکسیسم در حوزه جاودانگی اخلاق و مواردی از این قبیل، تأکید می‌کند که مکاتبی چون اومانیسم و قبل از آن ماتریالیسم دیالکتیک که خود ماوراء الطبیعی و علوی برای برای انسان قائل نبودند، حقیقتاً نمی‌توانند از مقوله‌هایی چون از خودبیگانگی و معنویت سخن بگویند.

این محقق و پژوهشگر عرفان اسلامی با بیان این‌که از منظر شهید مطهری معنویت يك معنای ماوراء الطبیعی دارد که با خود فطری، حقیقی و رحمانی انسان گره خورده است، ادامه داد: همچنین در جلد 22 مجموعه آثار شهید مطهری مشاهده می‌کنیم که ایشان به مناسبتی از عرفان اسلامی، عرفان حافظ و مقولاتی چون معنویت و مانند آن سخن به میان آورده است.

شارح «رساله الولاية» علامه طباطبایی خاطرنشان کرد: در جلد یازدهم یادداشت‌های استاد شهید مطهری نیز مباحث مربوط به مفهوم معنویت و حتی معنویت‌های منفی و تفاسیر سلبی که از معنویت در دنیای غرب شده است و اکنون ما با چنین تفاسیری در عصر و دوره خود مواجه هستیم، مطرح و مورد نقادی قرار گرفته است.

وی با اشاره به این‌که شهید مطهری معنویت را هم به معنای ایجابی و هم به معنای سلبی مورد بازشناسی و واکاوی قرار داده است، گفت: ما به این نتیجه رسیدیم که در بحث عرفان و معنویت بهتر آن است که بر اساس مبانی طرح شده از سوی شهید مطهری به معنویت‌ها و عرفان‌های امروز – به معنای کلی و کلان کلمه – بپردازیم؛ یعنی در این نشست قصد نداریم تا درباره اشو، سای‌بابا، انکار، پائولو کوئیلو، عرفان سرخ‌پوستی و مواردی از این قبیل صحبت کنیم؛ بلکه بحث ما بر سر این خواهد بود که اصلاً و واقعاً معنای معنویت چیست؟!

وی تصریح کرد: یکی از مغالطاتی که در عصر ما - چه در دنیای غرب و چه در دنیای شرق - انجام گرفته و البته منشأ آن در حوزه معناگرایی دنیای غرب است، در تبیین معنای معنویت بوده است. در ایران نیز متأسفانه در دو دهه اخیر بر روی این مسئله مانور داده شد و آنچنان که باید و شاید تعریف منطقی، جامع و کامل از معنای معنویت ارائه نشده و این امر خود منشأ مغالطات بیشتری شده است و اکنون اشتراك لفظی موجود بین معنویت اسلامی با معنویت‌های غیر دینی و سکولار ناشی از همین امر است.

رودگر درباره برگزاری نشست تخصصی «استاد مطهری و معنویت جدید» بیان کرد: با توجه به این مسائل ما بر آن شدیم تا بر اساس نگاه و نگره‌های استاد مطهری و در فضای شهادت ایشان، يك نشست کاملاً تخصصی که هم رویکرد ایجابی و هم رویکرد سلبی دارد، برگزار کنیم و در آن علاوه بر طرح معنویت اصیل اسلامی، معنویت‌های موجود در عرفان‌های آئینی و جریان‌های معناگرایی مدرن را براساس مبانی فکری استاد شهید مطهری و بینش و گرایش ایشان در این زمینه مورد نقادی قرار دهیم.

وی با بیان این‌که در این نشست مؤلفه‌ها، مبانی، شاخص‌ها و ویژگی‌های مطرح شده از سوی شهید مطهری برای معنویت مطرح خواهد شد و رویکردهای ایشان در طرح این مباحث برجسته خواهد شد، اظهار کرد: این نشست با حضور چندین تن از اساتید و صاحب‌نظران آشنا با آراء و آثار شهید مطهری و نیز معنویت‌های جدید و از جمله حجت‌الاسلام و المسلمین محمد مطهری، فرزند استاد شهید برگزار خواهد شد.